

С.К. РУДИК, докт. вет. наук, професор, академік АНВО України
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

УКРАЇНСЬКА ВЕТЕРИНАРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Звістка про революцію в Петрограді дісталася Києва 13 березня 1917 року. Були створені Виконавчий комітет і Центральна Рада. Не стояли осторонь цих подій і ветеринарні фахівці. У жовтні 1917 року з ініціативи київських ветеринарів було засноване Українське товариство ветеринарних лікарів, яке розробило статут і отримало повноваження щодо розв'язання всіх фахових питань з ветеринарії в Україні.

3 липня 1918 року у Києві почав виходити українською мовою двотижневий часопис громадської та військової ветеринарії «Вісник ветеринарної медицини», який видавало товариство. Перший номер журналу відкривала стаття «Наші завдання», в якій йшлося: «І нам тепер уже не тільки спеціалістам, а й громадянам і, може, громадянам насамперед, не можна спати... Час братися жваво до праці, не можна гаяти й хвилини і одразу треба кувати свою долю. Треба й нам, ветеринарним робітникам, квапитися зі справою сполучення своїх сил для дружньої роботи, якої буде багато!». І це були не лише слова [1].

І Всеукраїнський ветеринарний з'їзд (30.11–4.12.1917 р., м. Київ) ухвалив постанову про заснування української термінологічної комісії, яку пізніше створила Головна військово-ветеринарна управа. Управа звернулася із закликом до ветеринарної громади (мовою оригіналу):

«Збирайте термінологічний матеріал!»

Бажаючи не засмічувати рідної мови чужими й «кованими» словами, Головна Військово-Ветеринарна Управа утворила спеціальну термінологічну комісію для збору й розгляду ветеринарних, зоотехнічних, фармацевтичних та інш. слів і назв.

Тому звертаємося до всіх з великим проханням допомогти в цій складній та важливій справі, збираючи й надсилаючи до вище згаданої інституції (Київ, Лютеранська № 33) потрібні слова і терміни, вписуючи кожне слово на окремій картці в такому порядку: 1-е назва російська або польська, 2-е назва латинська (по можливості) і 3-є назва українська.

Важно вказати місцевість (село, містечко, місто, губернія).

Начальник Управи
Вротновський-Сивошанка».

Першими відгукнулися на звернення управи професор анатомії Ф. Цешківський і професор гістології О. Черняхівський, котрі в № 1 «Записок Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту» почали друкувати українську анатомічну термінологію [7].

Значно раніше цю справу розпочав ветеринар, письменник Василь Королів-Старий, видавши «Скотолічебник» (ветеринарні поради), який тричі перевидавався (у 1908, 1913, 1919 роках) [2].

Нині ми живемо в незалежній Україні. Та більше як за 20 років так і не створено термінологічної комісії, а ветеринарні фахівці користуються російською ветеринарною термінологією. Я видав кілька книжок, де викладено українську термінологію, але їх наклад був невеликим [4–6]. У 2013 році вийшов Російсько-український ветеринарний словник М.К. Потоцького, але він не подає різноманіття українських термінів ветеринарної медицини. Це спонукає мене відкрити дану рубрику на сторінках нашого фахового видання [3].

Багато назв хвороб, їх клініка ввійшли до приказок, їх використовували поети, письменники. Так, поширену в XVIII–XIX ст. серед людей і коней хворобу «ковтун» особливо вдало подав І. Котляревський у славнозвісній «Енеїді»:

*«А голова вся в ковтунах,
Із рота слина все котилась,
Як повстка, борода скопилась,
Всім задав собою страх».*

Ця хвороба, ніби параліч, діяла на кінцівки. У людей вона закінчувалася появою гуль, сильним прінням голови, коли все волосся склеювалося до купи. При зрізуванні волосся виділялася велика кількість рідини. Прізвище Ковтун походить від назви цієї хвороби.

ПОШЕСНІ, ЗАРАЗЛИВІ (ІНФЕКЦІЙНІ) ХВОРОБИ

Актиномікоз – жовни.

Бешиха – красниця, червінька, краснуха.

Дизентерія – кривава бігунка, різачка, срачка, пронос.

Короста – почесуха, чуханка, пархи, парша.

Лишай – лисинець.

Мит – залозниця, залозування, залози, молосняк, жовно, підзобок, кех.

Підвищення температури – лихоманка, пропасниця, трясця, трясуха, тетюха, напасниця, трясея, вогнея, лідея, хрипуха, лихорадка.

Правець – стовбняк, стовпняк, остовпіння.

Сап – мор хрипотливий, носатина, смолявість, запальний нежить, носатизна.

Сибірка – антоново-вогняна жаба, телій, тилей, тальок, карбункул, зміїний постріл, Антонів вогонь, злаякісний прищ, зобний вогневик, селезюн, гербарець.

Сказ – біснота, стічка, скаженіна, шаленість, бішенство, водобоязнь.

Туберкульоз – сухоти, даніє, гептика, чахотка, гертиця, гниють груди, перлиця.

Чума – морова виразка, умітка, вимітка, жолозо, чумка.

Ящур – слинявка, слинівка, піна.

ЗВЕРХНІ (ЗОВНІШНІ)

ХВОРОБИ ТА ХВОРОБИ ОКРЕМИХ ЧАСТИН ТІЛА

Аборт – зметання, виливок, викидень.

Абсцес – гнояк, боляк, чиряк, гноєвиця.

Анемія головного мозку – копер, оглум.

Аскариди – рибакі.

Астма – духавниця, ядуха.

Атонія кишечника – затвердіння брижі.

Атонія шлунка – забивання, запір.

Бичачий ціп'як – стьожковий, биндовий глистюк.

Болі у шлунку – бабиці, ніготь, золотник, враз, чемер.

Бородавки в ротовій порожнині – овсянки.

Велика судина – бойова жила, бючка, червона жила, чержила.

Вена – жила.

Вена грудної кінцівки – підкаблучкова жила.

Вена садина (ясна) – підпругова, проточна жила.

Вена черевної стінки – папіжна жила.

Вена холки – степова жила.

Вени копита – волосянки.

Випадіння відхідника – випадіння кутні.

Висипи на шкірі – краснуха, кропивниця шкіри.

Висипи на шкірі у свині – поросяча сажа.

Гангрена – огнець, спалень, шелестниця, бокорвань, мармор, напасниця, пухлянка.

Геморагічна септицемія – затроєння крові.

Глист – хробак.

Грибкові хвороби шкіри – пархи, парші.

Грижа – гила.

Дошечки, які накладають при переломі кісток – лекшата, шкаберки, лекшіта.

Екзема – рофія, вогник, осипка, шолудь.

Ехінококоз – кручани, вертячка, крутячка, вертиглав.

Закупорка стравоходу – закупорка пролига, їжника.

Запалення – запаління.

Запалення бронхів – дишковиця.

Запалення бурси ліктя від подразнення шипом підкови – шипове жовно, шиповник, шиповий науз, жовно.

Запалення в ділянці груднини у коня – грудда, грудка, мокрець, мочки, шолудь.

Запалення волоссяної сумки – волосовик, парша, лишай.

Запалення вуха – вушниця.

Запалення вушної раковини – кров'яне вухо.

Запалення гортані (глотки) – жаба.

Запалення колінного суглоба – колінний гриб, кила.

Запалення копит – копитниця, ломець, копитовий опій.

Запалення легень – легениця, кров напала, запал, застуда крові.

Запалення матки – ураз матки.

Запалення мозку – колер, оглум, мізковиця.

Запалення плечового суглоба – спреск.

Запалення повік – стійниця.

Запалення препуція – пазура, опарій.

Запалення ратиць – крапак, храпак, дряпак.

Запалення сім'яників – запалення шулят, ядерниць.

Запалення сім'япровода – запалення відвідника.

Запалення суглоба – піпгак.

Запалення сухожилків м'язів – згиначів пальця – брокдаун.

Запалення шкіри голови – ковтун.

Зараження кліщами, вошами – плюгавство.

Захворювання нервової системи у вівці – удар від сонця, кручення вівці у колесо.

Захворювання шкіри в місцях тертя збруї – вовчанка, шкіряна сверблячка.

Збудження нервової системи – лихий.

Згинання грудних кінцівок у зап'ястку – козинець.

Здуття кишок – перелог.

Зміщення кістки – звих.

Кастрація – холощення.

Катаральне запалення слизової оболонки рота – пліснявка, молошниця, катар.

Кашель у спекотний день – жовтий кашель, чахотка.

Кератит – місячна сліпота.

Кісткове розрощення суглоба заплесни (екзостоз) – шпат, наkostenь.

Кістковий нарост на вінчику – наkostenь.

Ковтання повітря – прикуска, гладун.

Кольки в коней – чемер, миший.

Копитовий рак – пістряк, рак.

Кровотеча з носа – плющ, кров'яний удар.

Кульгавість лошат – сугаволом.

Кульгання коня – спечіння.

Лімфатична судина – пасокова жила.

Мастит – осовиця, осовище, марен, мерена, брусениця.

Мильна вода – милянка.

Мокрець – подсід.

Набряклість – набрезк.

Накісник – колодка.

Напухання в ділянці горба п'яркової кістки – пипка.

Неболуче м'яке припухання на суглобах пальців – налив, тужними, жовни, наузи.

Ниткоподібне припухання в ділянці голови, шиї, груднини – чільчак.

Огрубіння язика – тіпун.

Опік – ужар.

Отит – вушний рак, черв'як, клещак.

Отруєння ріжками – зла корча.

Паразити в протоках залоз шкіри у кроля – залозниця.

Параліч тазових кінцівок – постріл.

Переїдання – собачий голод.

Перелом статевого члена – перелом прутня.

Підвищення температури навесні – лісова хвороба.

ХВОРОБИ ПТАХІВ

Підколінна вена – печінкова жила.
Підкопитова вена – підскойова жила.
Піднебінна вена – насосна жила.
Підшкірні гедзі – зик.
Плеврит – усова.
Плечове (кульшове) кульгання – раменне кульгання.
Поволока ока – туйка, рогівня, чоловічка.
Подагра – камчут.
Послід – зчисток, ложниськ, місце відродження.
Потовщення голівки грифелеподібної кістки – сайгакова нога.
Пошкодження тіла підковою – шишка.
Припухання в ділянці грудей і живота – шкіряна водянка.
Припухання сім'япроводу – грибовик відхідника.
Припухання твердого піднебіння – насос.
Пролежні – відлежина.
Пустули на шкірі, що лопаються – шолуді, парші.
Родильний парез – поліжничка гарячка.
Розрив легневих альвеол – розрив чарунок.
Розшарування рогової стінки копита – пуста стінка.
Садна, які постійно лопаються – восца.
Сальникова грижа – гила чепцева.
Сім'яниковий мішок – кутня, калитка.
Скупчення гною в ділянці крижів – черепиця.
Сліпота – темна вода.
Сторчове копито – козяче копито.
Сип на шкірі – фавус.
Тетанус – пужак, прямець, оленьча хвороба.
Тимпанія – дитик, напад, вздуття, удуття, обдимання, пучення живота.
Тріщина копита – чвак.
Тріщина копита у коня – волова ратиця.
Фасціольоз – мотилиця, митилиця, метелиця, метилиця, печінкова двоохротка.
Хвостова вена – станова жила.
Хвороби статевих органів собак – трипер.
Хвороби тварин, яких випасають у вологій місцевості – зміїна хвороба, Антонів вогонь у селезінці.
Хвороби шкіри – вугор, желвак, восца.
Хронічне запалення кінцівок – слоновість.
Цистицеркоз – крупка, прищ, вугор.
Червона сеча – лісова неміч.
Червоні висипи на язика – віспа язика.

Абсцес в ділянці крижової кістки – біль костреця.
Абсцеси в ділянці голови – жовта короста.
Виділення з клоаки в канарейки білої вапнистої рідини – мит.
Закриття отвору куприкової залози у канарейки – запор.
Запалення шкіри – волосінь.
Затвердіння калових мас – мель.
Затвердіння на язиці у сокола – вугор.
Захворювання органів дихання – чахотка, холодні мокроти.
Кастрована курка – полярда.
Кастрований півень – каплун.
Коли птахи сидять на яйцях – пітливість.
Куряча короста – вапняна хвороба.
Нарив у гортані – рак.
Неперетравлення невластивого корму – сухотка.
Нетравлення шлунка у молодих канарейок – грижа.
Ожиріння солов'я – задушення жиром.
Повітря в канарейки під шкірою – повітряні пузири (міхурці).
Пошкодження легень – пишець.
Припадок – пінення, розслаблення, падуча хвороба.
Пустули на шкірі, що лопаються – шолуді.
Тверде нашарування на язиці – тіпун.
Ускладнення нежитю – падуча хвороба.
Хвороба у канарейки під час линьки – захриплість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вербицький П.І. Історія ветеринарної медицини України / П.І. Вербицький, П.П. Достоевський, С.К. Рудик. – К., 2002. – С. 106–116.
2. Королів В. Скотолічбник (ветеринарні поради) / В. Королів. – К., 1919. – 266 с.
3. Потоцький М.К. Російсько-український ветеринарний словник / М.К. Потоцький. – К., 2013. – 459 с.
4. Рудик С.К. Народна ветеринарія України / С.К. Рудик. – К., 1998. – 142 с.
5. Рудик С.К. Погляд крізь віки / С.К. Рудик. – К., 2000. – 162 с.
6. Рудик Станіслав. Мова українських тваринників / Станіслав Рудик. – К., 2003. – 108 с.
7. Цешківський Ф. Анатомічні назви собаки / Ф. Цешківський, О. Черняхівський // Записки Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту. – 1924. – Т. 1. – С. 107–119. ☉

Одержано 26.06.2013

Колектив Білоцерківського національного аграрного університету глибоко сумує з приводу смерті на 78-му році життя колишнього завідувача кафедри нормальної та патологічної фізіології доцента **ТАРАСЕВИЧА Вадима Леонідовича** – надзвичайно чуйної людини, висококваліфікованого спеціаліста, чудового вчителя, вченого, колеги і друга.

Це була людина світлої душі, яка все життя присвятила служінню рідному університету. Висловлюємо щире співчуття рідним та близьким покійного. Світла пам'ять про Вадима Леонідовича назавжди залишиться в наших серцях.

Колектив Білоцерківського національного аграрного університету